

Filip Kaas: *Tense-aspect-mood marking in Turkish: Case analysis of -ecek/-acak*

Bakalářská práce. Praha: FF UK, 2015.

Posudek vedoucího.

Prezentovaná práce se věnuje možnostem gramatického popisu a sémantické analýze tureckého morfému *-ecek/-acak*, jehož sémantika bývá v gramatikách popisována značně různorodě. Zaměření práce je však širší. První polovina se zabývá kromě představení několika dosavadních popisů tohoto morfému i obecnými teoretickými otázkami deskripce kategorií času, aspektu a vidu (TAM) a metajazykovým statutem deskriptivních kategorií v gramatografii. Druhá polovina práce je věnována sémantické analýze dokladů (generalizaci některých významů) na základě empirického průzkumu (korpusových sond).

Po krátké úvodní kapitole, která nastiňuje hlavní směřování práce, se druhá kapitola zabývá klasifikací kategorií TAM v odborné literatuře o angličtině a turečtině. Autor zde na vybraných popisech ukazuje celkový nesoulad v hodnocení vztahu modalita-čas, a to u forem, které se někdy popisují jako futurum s modálním významem, ale jindy přesně naopak. Situace se dále komplikuje, když se vezme v potaz i aspektová funkce zkoumaných morfémů. Autor přidává i metajazykovou poznámku, že stejný termín (např. „tense“) neznamená u každého autora totéž. Další část kapitoly je věnována analýze morfému ve třech rozdílných tureckých gramatikách; představeno je i odborného zázemí jednotlivých autorů a celkový obsah/zaměření gramatik (s ohledem na to, že každá gramatika je určena jinému čtenáři, je vystavěna na jiných principech, s ohledem na varietu turečtiny apod.). Analýza gramatik je završena kritickou diskusí Jendraschka a jeho pojetí, které podle autora nedůsledně používá distinkci deskriptivní kategorie – komparativní koncept ve smyslu Haspelmatha.

Třetí kapitola se věnuje vztahu mezi významem a formou v jazykovém popisu. Autor zde rozebírá otázky asymetrického dualismu (ačkoliv tento pojem nepoužívá) jazykových jednotek a ukazuje, že i tento vztah je do značné míry utvářen sociálně – jednotlivými aktéry provádějícími vědu, tedy lingvisty. Označování deskriptivních kategorií podle autora funguje jako přidělování značek – problém deskripce podle něj tkví v používání předem identifikovaných kategorií a v nekonzistentním používání semaziologického a onomaziologického přístupu napříč jazykovými doménami. Hlavní teze zní: zatímco centrální jevy jsou popisovány směrem od významu k formě, periferní jevy obráceně. Jak dále tvrdí, v pozadí problému stále stojí idea nutnosti jednoznačného přiřazení forma-význam: v případě, že má forma více významů, je (i) možné tyto významy popsat pomocí jednoho sjednocujícího konceptu, nebo (ii) je možné pracovat s kontextem a analyzovat vztah formy a významu hlouběji – což je přístup přijatý autorem v další kapitole. Autor poukazuje na to, že i standard tzv. glosování přispívá k tomu, jak uvažujeme o jazyce: gramatikalizované jevy jsou glosovány vágně (jednou určitou nálepkou), zatímco lexikální jevy specificky, na pomezí je přitom řada lexikálně-gramatických jevů, kde dochází k používání jedné nálepky, která není nesporná. Druhá část kapitoly se týká stupně podrobnosti: autor tvrdí, že místo přiřazování základního významu nějaké formě je nutné analyzovat jev podrobněji. Přiznává přitom že různé stupně podrobnosti mají v lingvistice svůj užitek – problém je ve směřování různých rovin detailu. Kapitola je uzavřena konstatováním, že určitý rozsah stupně podrobnosti lingvisté považují za vědecký.

Čtvrtá kapitola nabízí korpusovou analýzu zkoumaného morfému. Autor podrobně popisuje svou práci s korpusem METU. Postupoval tak, že nejprve v pilotní studii ve spolupráci s rodilou mluvčí prozkoumal, jaké typy konstrukcí se v textech objevují (stanovil si základní inventář funkcí – některé konstrukce mají více funkcí, jiné jednu). Následně prováděl řadu korpusových sond za účelem kvalitativního postžení významu jednotlivých typů konstrukcí. Tuto sémantiku následně popsal v dalším oddíle. Z výsledků vyplývá, že nejčastějším užitím

morfému je odkaz do budoucnosti (těmto užitím se autor nevěnoval). V řadě užití však má morfém i modální významy, které rozebírá v následujících pododdílech. Identifikované významy částečně odpovídají mluvnickým aktům (předpoklad; vyjasnění sociálních rolí; rada; příkaz; varování; utěšení; slib; plán, záměr). Ačkoliv autor původně uvažoval o zapojení konstrukčně-gramatického formalismu, předkládá popis generalizovaných významů daných konstrukcí (podle něj jde o předběžnou analýzu). V následné diskusi autor poukazuje na to, že (i) některé další konstrukce nemohly být rozebrány pro malý počet dokladů, (ii) více než polovina dokladů pravděpodobně nemá žádný další rys: odpovídá konstrukci značící pouze budoucnost (viz výše). I mezi zjištěnými modálními významy podle něj existují další vztahy: lze je k sobě sít'ově vztáhnout podle společných charakteristik. Autor nakonec srovnává svá zjištění s Jendraschekem a ukazuje rozdíl v přístupech.

Závěrečná kapitola shrnuje základní teze a zjištění a nastiňuje možnosti dalšího výzkumu.

Připomínky

s. 24 (a dále) – Není jasné, co je přesně míněno pojmem „grammaticalized phenomenon“. Je tím míněna nějaká gramatikalizační cesta v určitém jazyce nebo to souvisí s něčím, co lze sledovat napříč jazyky?

s. 33 (4.3.1 „assumption“) – Není zde na místě vzhledem k roli jednoho určitého slovesa v této konstrukci hovořit o gramatikalizaci/lexikalizaci celého slovesného tvaru?

Hodnocení

Obsah práce je vhodně strukturován. V teoretické části se autor věnuje řadě metajazykových úvah a polemizuje s dosavadními studiemi, které se týkají zkoumaného problému, v praktické části se zabývá korpusovou analýzou daného morfému.

První část dosvědčuje autorův hluboký vhled do problému a konstituování/syntézu vlastního přístupu k problematice. Autor dokáže vhodně pracovat s relevantní literaturou, náležitě ji kritizovat (viz kritika Jendrascheka) a obohacovat ji velmi výrazně o svůj pohled. (Vytknout snad lze necitování klasických děl, která jsou naznačena jako sdílená znalost (de Saussure)). Pro vztah forma – funkce by bylo vhodné odkázat i na další jména/díla funkční a strukturní lingvistiky.)

Druhá složka zase ukazuje výsledky praktického kvalitativního bádání nad autentickými daty; autor zde využívá i teoretických vývodů z první části práce. Zde lze autorovi vytknout, že jeho analýza je (jak přiznává) předběžná a přehled neúplný, rovněž se plně nevyužívá potenciálu konstrukční gramatiky, ke které se přihlašuje. Kladně však lze hodnotit, že autor se pustil (za pomoci rodilé mluvčí) do detailního studia sémantiky tureckého morfému tam, kde většina dosavadních analýz končí. Výsledky kvalitativní analýzy kontextů vzešlé z korpusových sond jsou hodnotné, za vyzdvižení stojí autorův smysl pro detail i generalizace.

Z formálního hlediska je nešťastné, že v bibliografii chybí hned několik citovaných publikací (zejména ty z citace Jendraschka na s. 13, ale také např. Ersen-Rasch 2001). Občasné chyby ve stavbě anglického textu svědčí o nedostatečné závěrečné redakci.

Závěrem mohu konstatovat, že práce splňuje požadavky standardně kladené na bakalářskou práci. Doporučuji práci k obhajobě a i přes vytčené nedostatky navrhuji známku *výborně*.

Jan Křivan, 29. 8. 2015